

тизою у клінічній практиці”, або “Методикою проведення психологічної експертизи”. Такі дисципліни викладаються майбутнім психологам у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Ознайомлення студентів із особливостями проведення “методу експертної оцінки” відбувається також у межах інших практичних дисциплін, зокрема “Психодіагностики”.

Нарешті, на третьому етапі підготовки спеціаліста формування експертної якості мусить бути пов'язане із долученням студента до практичних ситуацій під час проходження практики.

Література

1. Аминов Н. А. Социально-психологические предпосылки социальных способностей школьных психологов / Н. А. Аминов, М. В. Молоканов // Вопросы психологии. – 1992. – № 1 – 2. – С. 73 – 83.
2. Балл Г. О. Особистісна свобода і гуманізація освіти / Г. О. Балл // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 1. – С. 2 – 5.
3. Братченко С.Л. Мир експертизи – попытка определения координат / Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности / Под ред. Г.В. Иванченко, Д.А.Леонтьева. - М.:Смысл, 2006. – С. 63-76.
4. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. – М. : ООО "Фирма Издательство АСТ", 1999. – 592 с.
5. Вербицкий А. А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А. А. Вербицкий, Н. А. Бакшаева. – М. : Исследовательский центр проблем подготовки специалиста, 2000. – 200 с.
6. Вьютский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 1. Вопросы теории и истории психологии / Под ред. А.Р. Лурия, М.Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1982. – 488 с.
7. Вилюжанина Т. А. Динамика ценностно-смысловой сферы личности в процессе становления будущих психологов : дисс. ... кандидата психол. наук : спец. 19.00.07 / Вилюжанина Татьяна Анатольевна. – К., 2006. – 200 л.
8. Давыдов А. П. Механизм смыслообразования как предмет философского анализа / А. П. Давыдов // Мир психологии. – 2001. – № 2. – С. 35 – 45.
9. Копьев А.Ф. Психологическое консультирование: опыт диалогической интерпретации / А. Ф. Копьев // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 17 – 25.
10. Леонтьев Д.А. Экзистенциальные основы экспертной деятельности / Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности / Под ред. Г.В. Иванченко, Д.А.Леонтьева. - М.: Смысл, 2006. – С.45-51.
11. Леонтьев Д.А., Иванченко Г.В. Комплексная гуманитарная экспертиза: Методология и смысл. – М.: Смысл, 2008. – 135 с.
12. Мамайчук И.И. Экспертиза личности в судебно-следственной практике. – СПб.: Речь, 2002. – 255 с.
13. Папуча М. В. Індивідуальність переживання художнього твору (до постановки проблеми) / М. В. Папуча // Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Наукові записки. – Київ, 2001.
14. Ребуха Л. Система експертно-діагностичного забезпечення експерименту з модульно-розвивального навчання // Психологія і суспільство. – 2002. – №3-4. – С.201-216.
15. Ребуха Л.З. Психологічна експертиза інноваційної діяльності педагогічного колективу школи. – Автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. психолог. наук. – Хмельницький, 2006.
16. Флоренская Т. А. Диалог в практической психологии: Наука о душе / Т. А. Флоренская. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 208 с.
17. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева , Н. І. Пов'якель // Психологія : збірник наукових праць. – К. : НПУ, 1998. Вип. III. – 1998. – С. 35 – 38.

В статье рассматриваются гуманитарные аспекты экспертной деятельности. Обосновывается необходимость формирования в процессе профессиональной подготовки психолога особенного экспертного качества, являющегося важной составляющей профессиональной компетентности эксперта. Методологической основой подготовки будущего психолога к экспертной деятельности выступает диалогический подход.

The humanitarian aspects of expert activity are examined in the article. A necessity of forming in the process of psychologist's professional preparation of the special expert quality is grounded, being the important constituent of professional competence of the expert. The methodological basis of preparation of future psychologist to expert activity is the dialogic approach.

©2012 р.

А. Ф. Федоренко (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

Постановка проблеми. Соціальні та економічні зміни, що відбуваються у суспільстві, проєктують підвищені вимоги до професійних якостей сучасного фахівця, тому однією з актуальних проблем сьогодення виступає проблема розвитку та активізації професійного адаптивного потенціалу його особистості. Актуальність вивчення проблеми формування адаптивного потенціалу в умовах професійної діяльності зумовлюється стресогенністю ситуацій життєдіяльності людини, що виникають найчастіше у так званих допомагаючих професіях системи “людина-людина”. Виникнення специфічних адаптивних труднощів до різних форм професійної діяльності фахівців у галузі теорії та практики сучасної психології у різних ситуаціях зумовлює необхідність вивчення та виявлення особливостей розвитку та формування професійного адаптивного потенціалу з метою попередження та подолання професійної дезадаптації майбутніх фахівців саме під час навчання у ВНЗ.

Необхідно відмітити, що потребою сьогодення є підвищення ефективності та якості професійної підготовки психолога, що дозволяє підвищити рівень його адаптації, прогнозувати та упереджувати виникнення проблем професійної дезадаптації. Зокрема, професійна дезадаптація майбутніх психологів викликана активізацією деструктивно спрямованих чинників особистісного та соціального характеру, які здійснюють вплив на формування особистості та її психологічної готовності до професійної діяльності, спричиняють її труднощі та проєктують як очікувані, так і неочікувані проблемні ситуації.

Професійна діяльність психолога пред'являє додаткові вимоги до індивідуально-психологічних особливостей особистості, рівня розвитку цілого комплексу професійно важливих якостей та адаптивних здібностей фахівця. Все це істотно може ускладнювати особистісне і професійне становлення майбутнього психолога під час навчання у ВНЗ та успішність професійної адаптації у майбутній фаховій діяльності.

Варто підкреслити, що професійна адаптація містить адаптацію до професії та адаптацію в самій професійній діяльності і має місце тоді, коли змінюються умови професійної діяльності особистості, а звична поведінка стає неможливою або малоефективною. Дослідники зазначають, що ознаками професійної адаптації є наявність в особистості змін у поведінці з метою пристосування до конкретних умов професійної діяльності. Професійна адаптація особистості потребує різного сполучення та прояву тих чи інших індивідуально-психологічних якостей, що входять до поняття "адаптивний потенціал", головною особливістю яких є забезпечення ефективної взаємодії з професійним середовищем та ефективна професійна діяльність [1; 3; 7].

Професійна підготовка фахівця у ВНЗ відноситься до фундаментальної ключової фази єдиного процесу професійної адаптації. Зокрема, професійна адаптація містить декілька елементів, які базуються на професійному становленні та розвитку фахівця, особливостях професійної діяльності, яка в умовах інтенсивного розвитку українського суспільства все тільки вдосконалюється, поширюється та ускладнюється.

Науковці визначають такі форми адаптації, як адаптивність, неадаптивність, дезадаптивність. Так, на думку Н. І. Пов'якель, адаптивність це інтегральна властивість, яка характеризує ступінь психологічної адаптації особистості та визначається відповідністю (власне адаптивність), відносною невідповідністю (неадаптивність) або крайнім ступенем невідповідності і відсутністю можливості адаптації (дезадаптивність) між цілями, прагненнями особистості та результатами, які нею досягаються [4; 6]. Ступінь адаптивності пов'язана з особливостями вибору та постановки цілей, результатів та способів досягнення. Неадаптивність відбувається тоді, коли прагнення та цілі особистості не відповідають вчинкам, засоби – з їх використанням, мотиви діяльності – з результатами. Вона нерідко викликається невідповідністю рівня домагання особистості її реальним можливостям, заниженою самооцінкою, відсутністю навичок спілкування, а також впливом афективних переживань, психотравм, стресів, екстремальних ситуацій тощо. Неадаптивність може стати дезадаптивною у разі підвищення частоти та повторюваності невдалих спроб особистістю ставити і реалізовувати відносно значущі цілі. Вона може бути пов'язана з особистою незрілістю, несформованістю сфери прийняття рішень, психічними відхиленнями тощо.

Існує тенденція до обґрунтування феномену "дезадаптація" з основних позицій у його визначенні, зокрема, позицій якісного функціонування процесу адаптації та соціалізації; функціонування пристосувальних механізмів особистості; існування та функціонування захисних механізмів особистості; функціонування адаптивних механізмів особистості як реакції на деструктивні проблемні ситуації, що спроектовані довкіллям тощо. Водночас, існує суперечність у констатації феномену "професійна дезадаптація", що визначається як з позиції загального процесу особистісної дезадаптованості, так і з позиції порушення процесу адаптації внаслідок неефективної взаємодії особистості із оточенням. В контексті дискусійності щодо чіткості причин дезадаптації, виникає необхідність в уточненні чинників, що забезпечують розвиток професійної адаптації в процесі фахової підготовки у ВНЗ.

Більшість авторів (Ф. Б. Березін, М. А. Дмитрієва, Л. М. Мітіна, А. О. Реан та ін.) розглядають професійну адаптацію в контексті ефективного функціонування особистості та визначають порушення у професійній адаптації з позиції активізації таких механізмів як: порушення динамічної рівноваги в системі "людина – професійне середовище"; порушення в професійній діяльності, які за фізіологічними та психологічними ознаками дезадаптації відповідають ознакам стресу; порушення загального адаптивного процесу особистості тощо. Встановлені причини порушень у набутті адаптивного потенціалу особистості спричиняють розвиток дезадаптивності, зокрема, в контексті професійної діяльності психолога. Існування внутрішніх та зовнішніх чинників, які деструктивно впливають на особистість психолога, зумовлює активізацію психологічних механізмів, які спричиняють появу професійної дезадаптованості [1; 3; 6; 8].

В даному контексті наукові дослідження з визначення психологічних особливостей формування професійного адаптивного потенціалу у майбутніх психологів, в умовах навчання у ВНЗ, враховують досягнення особистістю стану адаптованості в процесі її взаємодії з професійним середовищем. Даний стан досягається шляхом цілеспрямованого формування особистості професіонала, розвитку його здібностей до ефективною адаптації на основі врахування специфіки професійної адаптації/дезадаптації у професійній підготовці студентів-психологів. Внутрішня позиція особистості зумовлюється розвитком професійної адаптивності як особистісної властивості, а у контексті професійної діяльності здійснюється розвиток професійної адаптованості як психологічного механізму професійної адаптації. Професійна адаптованість являє собою чинник, що інтегрує вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на процес професійної адаптації особистості. Професійний адаптивний потенціал включає професійну адаптивність, професійну адаптованість та забезпечується функціонуванням таких якісних психологічних особистісних особливостей як відсутність розчарувань у професії, прагнення до професійного й особистісного зростання, позитивна самооцінка фахової спроможності, саморегулювання власних емоційних станів та поведінки у складних професійних ситуаціях, вирішення внутрішніх суперечностей та міжособистісних конфліктів у професійній діяльності, позитивна "Я-концепція" [5; 9].

Інакше кажучи, розвиток та формування професійного адаптивного потенціалу у майбутніх психологів у процесі підготовки у вищій школі можливий за рахунок конструктивного спрямування фахової підготовки на розвиток особистості майбутнього психолога шляхом активізації самоусвідомлення та саморозвитку особистості в контексті майбутньої професійної діяльності [4; 5]. Саме тому

найбільш важливою постає проблема не тільки забезпечення майбутнього психолога знаннями щодо професійного адаптивного потенціалу, але й чітка диференціація відносно спрямування та активізації саморозвитку особистості щодо його розвитку та формування.

З початком професійної діяльності, психологи проходять через випробування на соціальну зрілість, на готовність адаптуватися в новій системі та різноманітних галузях професійної діяльності, на здатність переосмислювати власні цінності, знаходити конструктивні способи виходу з різних за складністю професійних ситуацій. Діяльність фахівця в практичній психології, порівняно з іншими професіями, є специфічною як за своїм предметом – індивідуальністю людини – так і тим, що психолог-практик і сам завжди виступає в професійній діяльності як індивідуальність, і в зв'язку з цим виникає ряд проблем, пов'язаних з підготовкою психолога та вимогами до нього як професіонала та як особистості. Його професійна діяльність пов'язана з напруженою розумовою працею, значним емоційним навантаженням, яке обумовлене постійним включенням у ситуацію, необхідністю швидкого реагування на проблеми, що виникають [2; 4].

Результати дослідження. Нами визначені внутрішні, суто психологічні особливості професійного адаптивного потенціалу майбутнього психолога в професійній діяльності. А саме, ми виділяємо психологічну здатність особистості до професійної адаптації або професійну адаптивність та її результат або професійну адаптованість, що утворюють професійний адаптивний потенціал майбутнього фахівця, як провідний комплексний феномен успішності професійної адаптації та ефективності професійної діяльності [5; 9].

В статті ми розглянемо деякі результати нашого дослідження, метою якого виступило вивчення залежності рівня розвитку професійного адаптивного потенціалу від рівня сформованості професійної адаптивності та професійної адаптованості майбутнього психолога шляхом застосування спеціально розробленого методичного комплексу. Комплекс включає: I блок – діагностика адаптивного потенціалу особистості: багаторівневий особистісний опитувальник "Адаптивність" А. Маклакова та С. Черняніна; діагностика особистісних якостей – методика "Незакінчені речення" А. Філіпса (адаптація А. М. Прихожан); діагностика особливостей самоусвідомлення студентів-психологів із різним рівнем адаптивного потенціалу – методика "Особистісний семантичний диференціал Ч. Осгуда" (ОД) (адаптовано в НДІ імені В. М. Бехтерева); II блок – діагностика адаптивності/дезадаптивності в системі самоусвідомлення: опитувальник СПА К. Роджерса - Р. Даймонта; III блок – діагностика особистісного симптомокомплексу адаптованості/дезадаптованості: опитувальник ЕРІ (Г. Айзенка), особистісний опитувальник Р. Кеттелла -16-PF (форма С). Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі НПУ імені М. П. Драгоманова. Різними видами дослідно-експериментальної роботи було охоплено 300 студентів – психологів першого – п'ятого курсів денної форми навчання.

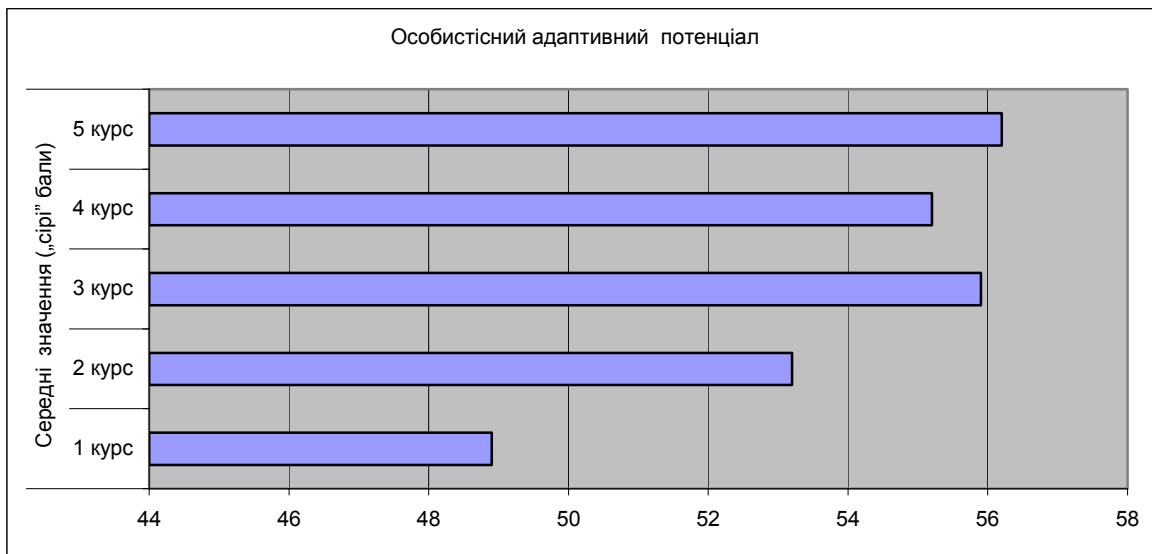

Рис.1 Психологічна динаміка розподілу інтегрального показника особистісного адаптивного потенціалу студентів-психологів

Розглянемо результати впровадження I блоку діагностичного комплексу. Так, у межах його реалізації досліджувалася структурна організація психологічних властивостей адаптивного потенціалу студентів-психологів, сформованість яких підтверджує висунуте нами припущення щодо розвитку професійного адаптивного потенціалу у проекції внутрішніх деструкцій, який сприяє успішній професійній адаптації.

Таким чином, можна констатувати, що адаптивність, як чинник професійного адаптивного потенціалу, досліджуваних студентів-психологів набуває свого певного піку у розвитку до кінця третього року навчання, а потім її подальше формування, в умовах фахової підготовки у ВНЗ, практично не відбувається (Рис.1). Можна припустити, що на третьому році навчання у констатується затримка процесу формування адаптивності та адаптованості, які впливають на особистісний адаптивний потенціал і здійснюють негативну проекцію на розвиток професійного адаптивного потенціалу [9].

Встановлено, що зі збільшенням терміну навчання у досліджуваних підвищується рівень особистісної адаптивності (у межах розвитку професійного адаптивного потенціалу), оскільки за отриманими показниками методики спостерігається підвищення середніх результатів впродовж усіх років навчання. Водночас, отримані результати значущості розбіжностей за t-критерієм Ст'юдента виділяють значущу розбіжність у рівнях сформованості адаптивності між середніми показниками студентів першого та третього курсів (рівень значущості t-критерію $p \leq 0,05$). Отримані експериментальні результати фіксують також незначні розбіжності у середніх показниках між

студентами III і IV курсів, IV і V курсів, III і V курсів студентів-психологів, оскільки t-критерій тут виявився незначущим. Тобто змістове наповнення підготовки студентів виявляє адекватно сформовані навчальні впливи на формування їх особистості.

Таким чином, можна констатувати, що адаптивні можливості студентів-психологів набувають свого певного піку у розвитку до кінця третього року навчання, у подальшому ж спостерігається значне зниження динаміки у розвитку професійного адаптивного потенціалу в умовах вищої школи, тобто, вже на третьому році навчання спостерігається тенденція до професійної дезадаптації досліджуваних.

Необхідно відмітити, що поведінка особи у проблемних професійно-дезадаптивних ситуаціях може бути різноманітною і психологу важливо вміти її розпізнавати та чітко інтерпретувати. При цьому суттєвим показником буде емоційний стан людини: спокій, задоволення, впевненість, або ж невпевненість, страх, тривожність, агресивність, конфліктність. Водночас, між показниками невротизму та особистісними якостями існує позитивний взаємозв'язок. Це означає, що емоційна стабільність, як важлива професійна якість психолога, мало властива особистостям, що проявляють високий рівень тривожності, агресивності, конфліктності [9].

Високий рівень тривожності, ригідності, агресивності, конфліктності – сигнал на цілісність “образу Я”, що супроводжується внутрішнім напруженням, переживанням. На нашу думку, такі емоційні переживання у психолога-практика можуть виникати при розвитку професійної дезадаптації. У випадку невдачі такі фахівці схильні ігнорувати об'єктивну причину, не допускаючи її у свідомість. При повторюванні такої поведінки стійким новоутворенням характеру стає невпевненість, ось чому ми вважаємо, що саме міра прояву вище вказаних особистісних якостей є одним з показників відсутності професійної адаптивності та професійної адаптованості у майбутніх психологів як компонентів професійного адаптивного потенціалу.

Наявність значного відсотку студентів-психологів з низькою адаптивністю до професійної діяльності слугує сигналом про наявність у них психологічної напруги, внутрішнього дискомфорту, емоційної нестабільності, невпевненості у собі, що створює додаткові труднощі в оволодінні та засвоєнні професійних знань, умінь та навичок, а в майбутньому – ускладнення в професійній діяльності, тобто є ознаки відсутності професійної адаптованості. Можна зробити висновок, що третина студентів – майбутніх психологів є низько адаптивними, емоційно-нестабільними, невпевненими у собі особистостями з не сформованим професійним адаптивним потенціалом.

Висновки та перспективи. Спираючись в цілому на такі результати нашого експериментального дослідження можна відмітити існування безпосереднього взаємозв'язку професійного адаптивного потенціалу майбутнього психолога з його успішною професійною адаптацією та ефективною професійною діяльністю [9].

Таким чином, результати нашого дослідження дозволяють визначити провідну роль професійного адаптивного потенціалу в успішності (неуспішності) професійної адаптації під час навчання у ВНЗ, зокрема, у майбутніх психологів, та адаптації особистості в загалом.

Частково проблему формування професійного адаптивного потенціалу можна вирішити шляхом психологічного прогнозування професійно важливих якостей психолога за допомогою спеціальної психодіагностики та профілактики професійної дезадаптивності й професійної дезадаптованості у майбутніх фахівців, психологічної підтримки під час навчання, використання позауніверситетських можливостей для продовження професійного навчання студентів, активного відпочинку, тощо. В програму підготовки психологів можна включити питання оволодіння студентами методами самодіагностики та самокорекції.

Особливо необхідно відмітити, на наш погляд, психологічні властивості особистості психолога, які є професійно значущими, що забезпечують успішну професійну діяльність і розвиток професійного адаптивного потенціалу за рахунок виснаження внутрішніх ресурсів особистості. За результатами нашого дослідження до них можна віднести: високу емоційну чутливість, здатність до емпатії, співчуття та співпереживання, високий рівень рефлексії. Звісно, такі якості особистості є некомплементарними до особистості психолога у випадках, коли вони невірноважені захисними механізмами. Відповідно, під час професійної підготовки психологів у ВНЗ необхідно формувати не тільки професійно важливі особистісні якості, але й захисний адаптивний комплекс особистісних характеристик, тобто професійний адаптивний потенціал [5].

Певну роль у розв'язанні проблеми формування професійного адаптивного потенціалу відіграє робота, спрямована на розвиток психологічних чинників професійної адаптації психолога в умовах вищої школи за допомогою активізації психологічних механізмів самоусвідомлення, саморегуляції і саморозвитку [5; 9].

Також, на нашу думку, однією з першочергових задач для рішення цієї проблеми є необхідність проводити психодіагностичне дослідження абітурієнтів, які вступають на спеціальність “психологія”, з метою визначення їх професійної придатності.

Робота за цими напрямками багато у чому вирішить проблему успішної професійної адаптації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки у межах ВНЗ.

Література

1. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Феликс Борисович Березин. – Л. : АН СССР М-во здравоохранения СССР, 1998. – 267, [2] с.
2. Лаврова Н. А. Влияние личностных особенностей на успешность профессиональной деятельности в системе «человек – человек» / Н. А. Лаврова // Психодиагностика : области применения, проблемы, перспективы развития / под ред. Карелиной М. Ю. – М., 2003. – С. 12-126.
3. Митина М. Психологическое сопровождение выбора профессии / Марина Митина – М. : Изд-во МПСИ., 2003. – 184 с.
4. Пов'якель Н. І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи : [монографія] / Надія Пов'якель – Вид. 2, випр. і доп. - К. : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2008. – 298 с.

5. Пов'якель Н.І., Федоренко А.Ф. Практична психологія професійної адаптації / дезадаптації: навчальний посібник (для студентів психологічних спеціальностей) / Н.І. Пов'якель, А.Ф. Федоренко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 332 с.
6. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента // Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / Под ред. Г. Никифорова, М. Дмитриевой. – СПб.: Питер, 2005. – С. 88 - 103.
7. Психология личности: словарь – справочник / П. П. Горностай, Т. М. Титаренко, В. Васильковская, И. А. Грабская, Л. А. Лепихова, Н. И. Повякель, Н. В. Чепелева; под ред. П. П. Горностай, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
8. Реан А. А. Психология адаптации личности: [пособ. для учителя] / А. А. Реан, А. Р. Кудашев та ін. – СПб.: Мед. пресса, 2002.–352 с.
9. Федоренко А. Ф. Психологічні чинники попередження та подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів-практиків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук.: спец.: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / А. Ф. Федоренко – К., 2008. – 20 с.

В статті представлена психологічна специфіка формування професійного адаптаційного потенціалу майбутніх психологів, особливості професійної адаптивності та професійної адаптивності студентів-психологів у часі вищої освіти.

The paper presents of psychological specific formation professional adaptive potential, professional adaptation in students-psychologists in high school. It is researched the psychological substance and content of adaptive potential as a progress factor of firmness to the professional nonadaptation.

©2012 р.

Т. І. Ханецька (м. Київ)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЕВОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Проблема культури мовленнєвого спілкування як психологічного феномена у загальній сукупності явищ індивідуального розвитку особистості є актуальною і своєчасною. Зміна пріоритетів у системі професійної діяльності психологів, зокрема, у взаємодії психолога з клієнтом, потребує особливого підходу до розробки і застосування інноваційної психологічної роботи з ними у межах процесу підготовки. Актуальність дослідження проблеми формування культури мовленнєвого спілкування у майбутніх психологів у період адаптації до навчання та становлення основ професіоналізму суттєво зростає у зв'язку з перебудовою системи освіти у сучасній Україні. Соціальний запит ставить високі вимоги до професійної підготовки психолога та визначає психологічну культуру майбутнього фахівця як одну з актуальних проблем сучасної психологічної освіти.

Метою статті є обґрунтування методичного компоненту комплексної програми формування культури мовленнєвого спілкування у майбутніх психологів у вищих навчальних закладах, що зумовлено потребою підвищення ефективності їх фахової підготовки.

Проблемою дослідження формування професійної компетентності особистості психолога-практика і його підготовки в умовах вищих навчальних закладів займалися Г.С.Абрамова, О.Ф.Бондаренко, О.Ф.Копйов, Н.І.Пов'якель, В.А.Семиченко, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко та інші. У працях цих вчених висвітлюються питання актуальності особистісного зростання психолога в процесі професійної підготовки, наводяться конкретні системи їх підготовки у ВНЗ до різних аспектів професійної діяльності, зокрема, професійного спілкування тощо [1; 2; 4; 10].

Варто підкреслити, що всі основні види професійної діяльності психолога-практика здійснюються через організацію спілкування з клієнтами і результати його роботи значною мірою залежатимуть від того, яким рівнем культури мовленнєвого спілкування він володіє, наскільки вдалося йому встановити ефективний міжособистісний контакт з клієнтом [1; 2; 10].

Культура мовленнєвого спілкування психолога - це комплексне системне утворення особистості фахівця, що виступає складовою поведінкового компонента його культури спілкування і має місце на фазі реалізації ним мовленнєвих дій у зовнішньому плані за допомогою мовленнєвих засобів, адекватних цілям професійного спілкування [8].

Структурними компонентами культури мовленнєвого спілкування психолога виступають: 1) професійні комунікативні знання про засоби мовленнєвого спілкування; 2) вміння формулювати професійні висловлювання за допомогою мовленнєвих засобів, що відповідають цілям професійної діяльності; 3) комунікативно-мовленнєві навички спілкування, володіння якими забезпечує вміння формулювати професійні висловлювання [8].

Важливою психолого-педагогічною умовою формування культури мовленнєвого спілкування у майбутніх психологів є спеціальна організація у ВНЗ професійної комунікативно-мовленнєвої підготовки студентів, спрямованої на розвиток особистісних детермінант культури мовленнєвого спілкування, який зумовлює розвиток її структурних компонентів у подальшій професійній діяльності.

Авторська комплексна програма формування культури мовленнєвого спілкування у студентів - майбутніх психологів включає **спецкурс «Культура спілкування психолога»** [9], застосування якого носить природний характер у навчальному процесі ВНЗ і дозволяє легко варіювати формувальними методами протягом різних видів занять, та **рольові ігри, наближені до реальних умов психоконсультативної роботи психолога.**

У процесі залучення майбутніх психологів до впровадження комплексної програми формування культури мовленнєвого спілкування доцільно провести декілька оглядових семінарів з метою створення позитивної мотивації у студентів,